

Woensdag 5 juli 1972, 20.30 uur, Congresgebouw-Willem Alexanderzaal, Den Haag.

Concert door het

NATIONAAL JEUGD ORKEST

DIRIGENT - **HEINZ FRIESEN**
SOLISTE - **HEPZIBAH MENUHIN, PIANO**

Programma:

Gabriëli - **Canzona voor drie instrumentale koren**
Ton de Leeuw - **Mouvements Rétrogrades (1957)**
Willem Pijper - **Pianoconcert**

Pauze

Z. Kodaly - **Háry János Suite**

NATIONAAL JEUGD ORKEST

Het Nationaal Jeugd Orkest van Jeugd en Muziek, opgericht in 1957 en bestaande uit amateurs en vakstudenten uit geheel Nederland, gaf in de afgelopen jaren veel concerten in Nederland en daarbuiten, o.a. in Brussel, Edinburg, Londen, Warschau, Milaan, Wenen, Oslo, Kopenhagen.

Tot eind 1971 werd het orkest geleid door de dirigent Nico Hermans, die er vooral naar streefde de orkestleden in kennis te brengen met de uitvoeringspraktijk van werken uit het grote symfonische repertoire en die bovendien graag minder bekende composities op het programma plaatste, waaronder altijd een eigentijds Nederlands werk, eventueel in opdracht van het orkest geschreven.

Dit artistiek beleid, dat vooral in de laatste jaren in belangrijke mate mede door de orkestleden bepaald wordt, is tevens het beleid van Jeugd en Muziek in Nederland, zij het dat duidelijk van een accentverschuiving sprake is.

Er wordt getracht zowel in de kringen van musicerende jongeren als in die van het concertpubliek méér interesse te wekken voor het uitvoeren en het beluisteren van muziek uit de 20e eeuw, speciaal voor muziek van vandaag. Tevens wordt gezocht naar wegen om de drempelvrees voor de concertzaal weg te nemen door het plechtstatige karakter van concerten tegen te gaan en gelegenheid te geven zo onbevangen mogelijk te musiceren en te luisteren.

Dat gebeurt tijdens lunch-, pauze-, of halconcerten, toegankelijk voor alle belangstellenden, en door het vormen van kleine mobiele ensembles, die in de openlucht, of waar dan ook (in een station) muziek 'aanbieden' of bepaalde groepen (zieken, bejaarden, gevangenen) opzoeken.

Zijn in de vele regionale en locale ensembles, die Jeugd en Muziek telt, alle nuances van traditioneel tot progressief muziekmaken terug te vinden, in het gehele beleid neemt het Nationaal Jeugd Orkest, sinds november 1971 onder leiding van Heinz Friesen, een tussenpositie in.

Vooruitstrevend, zie dit programma: naast een compositie van de 'vader van de orkestmuziek' Gabriëli, worden werken uitgevoerd die alle zijn gecomponeerd in de 20e eeuw.

Dat zijn dan de bekende Hary Janos Suite van Kodaly en twee Nederlandse werken, nl. het enige pianoconcert van Willem Pijper, één van de nestoren van de Nederlandse muziek, en een compositie van Ton de Leeuw die wel als één van de belangrijkste exponenten van het hedendaags componeren in Nederland beschouwd mag worden.

Een ander aspect: het houden van 'openbare repetities', waarbij niet zozeer het resultaat geldt, maar vooral de wijze van werken, de herhaling, een 'uitgelicht' thema of een solo, een toelichtend woord, de luisteraar, die in de pauze een praatje maakt met orkestleden, enz.

Maar de mogelijkheden van een groot symfonisch ensemble zijn beperkt en ons 'nationaal orkest' kan maar vijf of zes keer per jaar enige dagen bijeenkomen. Problemen rond studie, werk, vrouw en vriend zijn veelvoudig en bevorderen - soms te snel - de natuurlijke doorstroming. Zijn ze dan toch alle honderd bij elkaar, dan zijn de meningen en wensen 100-voudig.

Er kan niet aan het feit voorbij gegaan worden, dat jonge mensen natuurlijk óók heel graag een werk uit het klassiek-romantische repertoire spelen. Dat heeft niets te maken met de wens tot na-aperij van de beroepsorkesten, maar met de behoefte zich een vertrouwde taal muzikaal en technisch eigen te maken en daarbij 'ensemble' de individuele beperktheden te overschrijden, een uitdaging waar de buitenstaander geen weet van heeft.

Open voor schoonheid in alle stijlen en graden uit alle tijden en alert op zijn mogelijke muzikale en sociale functie stapt het NJO zijn vierde lustrium binnen.

HEINZ FRIESEN

Heinz Friesen, solo-hoboïst van het Rotterdams Philharmonisch Orkest, studeerde aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag bij Jaap Stotijn, behaalde daar al zijn diploma's met onderscheidingen, kreeg de Dr. Fock-medaille en de zilveren vriendenkrans van de Nederlandse Vereniging Concertgebouwwrienden.

Voordat hij naar Rotterdam kwam was Heinz Friesen solohoboïst van het Brabants Orkest, waarmee hij vele malen solistisch optrad, o.m. tijdens een toernee van het orkest door Duitsland.

Hij is hoofdleraar hobo aan het Conservatorium te Den Haag en ontplooit daarnaast een grote activiteit als dirigent, onder meer in het NJO (als opvolger van Nico Hermans) en leidt, ook in zeer moderne composities, het ensemble 'Concerto Rotterdam'.

HEPZIBAH MENUHIN

Vele orkestleden vonden het een goed idee eens een keer gelegenheid te krijgen met een solist(e) van grote reputatie samen te mogen werken en dank zij een speciale relatie werd Hepzibah Menuhin daartoe (belangeloos) bereid gevonden. Zij vond het heerlijk om met een jeugdorkest te spelen en liet, na enige tijd Pijpers Pianoconcert bestudeerd te hebben, weten, dat het concert haar steeds méér ging bevallen.

Hepzibah Menuhin werd in 1920 in San Francisco geboren en kreeg al vroeg muziekles van haar broer Yehudi. Toen de familie Menuhin in 1928 naar Basel verhuisde, had zij al een hele reeks concerten gegeven. Zij studeerde eerst bij Rudolf Serkin en later, in Parijs, met haar zuster Yalta, bij Marcel Ciampi. Beroemde figuren uit het muziekleven van de dertiger jaren als Georges Enesco, Ernest Bloch, Serge Koussevitsky, Pierre Monteux, Alfred Cortot, Jacques Thibaud, e.a., waren zeer geregelde bezoekers van de familie Menuhin en het spelen van kamermuziek was er een dagelijkse bezigheid.

Hepzibah gaf tot haar achttiende jaar met haar broer concerten over de gehele wereld; toen trouwde ze en ging in Australië op een schapenfarm wonen. Dat belette haar overigens niet met de grote Australische orkesten en talloze kamermuziekensembles op te treden. Inmiddels hield zij zich ook nog bezig met de inrichting van een reizende kinderbibliotheek en. . . kreeg kinderen, die inmiddels getrouwd zijn en haar tot grootmoeder gemaakt hebben. Na de oorlog trad zij weer in Europa en Amerika op en werden vele grammofoonopnamen gemaakt.

In 1957 vestigde zij zich met haar echtgenoot Richard Hauser, sociaal-pedagoog, in Londen. Sinds een viertal jaren woont het echtpaar in de volkswijk East-End en tracht ertoe bij te dragen, dat de talloze sociale belemmeringen, die hele bevolkingsgroepen beletten in beginsel aanwezige talenten en capaciteiten tot ontwikkeling te brengen, meer en meer worden weggenomen.

GABRIELI - CANZONA

Giovanni Gabriëli, neef en leerling van Andrea Gabriëli (1510-1586), behoort tot de baanbrekende componisten van zijn tijd. Hij werd in 1557 in Venetië geboren, werkte van 1575-79 aan het hof in München waar hij de muziek van Lassus leerde kennen. In 1584 werd hij eerste organist aan de San Marco te Venetië. Tot zijn leerlingen behoort de grote Duitse componist Heinrich

Schütz (1558-1672). Gabriëli overleed in 1613 in zijn geboortestad (Geboorte- en sterfjaar van Gabriëli staan niet geheel vast; sommige bronnen geven 1556 en 1612 op).

Gabriëli is vooral van grote betekenis door zijn composities voor zangstemmen en instrumenten en voor instrumenten alleen, waarbij hij veelvuldig het beginsel der meerkorigheid toepaste. De stoot daartoe had de Nederlander Adriaan Willaert gegeven, die daarbij gebruik maakten van twee tegenover elkaar gelegen balkons in de San Marco. In zijn instrumentale stukken schreef Gabriëli soms de instrumenten uitdrukkelijk voor, waarbij hij vaak heterogene combinaties koos; soms liet hij de keuze van de instrumenten aan de uitvoerders over.

De Canzone die heden op het programma staat, is ontleend aan een verzameling die in 1615 verscheen. Op het titelblad staat vermeld dat deze stukken kunnen worden gespeeld op 'ogni sorte d'instrumento'. Op ieder soort instrumenten. Deze Canzone is voor driestemmige groepen geschreven, die bij de uitvoering van heden als volgt bezet worden: I. strijkorkest; II. twee hobo's (waarvan één althobo) en twee fagotten; III. twee trompetten en twee trombones.

DE LEEUW - MOUVEMENTS RETROGRADÉS

Dit orkestwerk werd gecomponeerd in de zomer van 1957, in opdracht van de minister van O.K. en W.

Het is geschreven voor groot symfonie-orkest en bestaat uit tien korte onderdelen. De titel van het werk kan al direct uit het eerste deel verklaard worden. Het strijkorkest zet in met een muzikaal gegeven dat ruim vier maten in beslag neemt; hierop volgt een antwoord, dat eigenlijk hetzelfde materiaal vertegenwoordigt, maar ritmisch gezien van achter naar voren wordt gespeeld. Deze twee-eenheid vormt de eerste helft van het deel; de tweede helft brengt een ander gegeven met eveneens een teruglopend (retrograad) antwoord. Het totaal bestaat dus uit twee groepen die beide in het midden een muzikale spiegel hebben.

Alle tien delen nu hebben in grote trekken dezelfde opbouw, maar deze wordt steeds op geheel andere wijze belicht. We hebben als het ware te maken met tien verschillende facetten van dezelfde structuur. Het is dus niet meer zo, dat thema of motief wordt geëxposeerd, en dan later wordt ontwikkeld. Eerder kunnen we spreken van een statisch evenwicht in de muziek. We zouden deze toestand kunnen vergelijken met een ronddraaiend kristal dat aan zichzelf gelijk blijft, maar steeds andere lichtwaarden reflecteert. Wat hier gezegd werd over de vorm geldt uiteraard ook van de andere elementen. Hoewel de structuur en de toepassing hiervan in sommige opzichten sterk afwijken van de gebruikelijke compositorische middelen is een nadere bespreking te dezer plaatse toch van minder belang. De lezer zal begrijpen dat alle muzikale bouwstenen op hetzelfde doel gericht moeten zijn, om een harmonisch geheel mogelijk te kunnen maken. Voor wat betreft de beweging kunnen we vier delen onderscheiden:

- a) De eerste twee delen zijn los van elkaar en hebben een betrekkelijk matig tempo.
- b) De delen 3, 4 en 5 vormen een geheel, in snel tempo.
- c) Deel 6 is een rustige introductie van de verbonden delen 7 en 8, beide in snel tempo, terwijl
- d) 9 en 10 een sluitstuk vormen in langzaam tempo.

TON DE LEEUW

PIJPER - PIANOCONCERT

De bijzondere aantrekkelijkheid en tegelijkertijd de grote waarde van het pianoconcert van Willem Pijper ligt voor een belangrijk deel in de overrompelende oprechtheid en de directheid van de inventie en in de hantering van het melodische, harmonische en ritmische materiaal. Hoewel het werk in 1927 ontstond, hebben deze muzikale middelen nog steeds een zeer 'modern' aspect, terwijl de structuur - een zevendelig pianoconcert! - zonder enige twijfel hoogst origineel is. Deze onalledaagse hoedanigheden van het werk hebben een dusdanige overtuigingskracht en vanzelfsprekendheid, dat bij het aanhoren van dit concert van opzettelijkheid of geforceerdheid geen sprake blijkt te zijn. Integendeel: bij alle strenge logica en discipline die Pijper - zoals in al zijn werken - zichzelf oplegde, heeft dit pianoconcert een bepaald meeslepend karakter. De melodieën zijn eenvoudig, markant en vaak zeer zangerig; de harmonieën in al hun gecompliceerdheid welluidend en evident noodzakelijk. Voor een niet gering gedeelte berust dit laatste op de omstandigheid dat bij het samengaan van piano en orkest beide partijen hun eigen harmonische regionen hebben, die als het ware contrapuntisch worden behandeld en in hun raakvlakken de voor de totale klank noodzakelijke versmelting vinden. Op een dergelijke manier is ook de ritmiek behandeld: het gelijktijdig hantieren van verschillende metra bewerkstelligt de voor deze componist zo karakteristieke polyritmische en polymetrische schrijfwijze, die bij alle differentiatie de indruk van hechte eenheid geeft.

De uitwerking van de structuur tenslotte heeft de zevendeligheid op een geraffineerde manier in een pseudo-driedeligheid ondergebracht: de eerste vijf delen worden bij het aanhoren tot één geheel (wat gezien hun onderlinge muzikale verwantschappen geenszins verwonderlijk is); het daarop aansluitende zesde deel krijgt onwillekeurig het karakter van het geijkte langzame midden-deel, waarna het eveneens zonder onderbreking volgende zevende deel, een kort, markant rondo, de indruk van een driedeligheid lijkt te bevestigen. Desondanks is de zevendeligheid, compositorisch-analytisch beschouwd, evident, wat onder meer overduidelijk tot uiting komt in de hantering van het solo-instrument: in het eerste, derde, vijfde en zevende deel wordt de piano grotendeel als orkestinstrument behandeld, terwijl het tweede, vierde en zesde deel grote pianosoli zijn.

Al deze kwaliteiten maken dit pianoconcert tot een waar unicum in zijn soort, maar daarenboven verleent de gloed van de inspiratie het werk de hoogste artistieke waarde.

HANS HENKEMANS

KODALY - HÁRY JANOS SUITE

Deze suite werd samengesteld uit het in 1926 gekomponeerde zangspel Háy János. Dit is een legendarische Hongaarse figuur, een aan de verbeelding ontsproten oorlogsveteraan uit de tijd van Napoleon, wiens pocherijen à la Münchhausen sterk de muzikale verbeeldingskracht van Kodaly inspireerden. Háy's sterke verhalen zijn in deze suite terug te vinden.

Na het voorspel ('het sprookje begint'), - het orkest begint met een niesbui, hetgeen, alweer naar een oude Hongaarse gewoonte betekent dat niet voor de waarheid van de verhalen wordt ingestaan - dat opvalt door het rijk geïnstrumenteerde gebruik van één melodie, volgt het Weense klokkenspel; Háy wordt op het paleis door de keizer ontvangen. Dit tweede deel is geschreven voor houtblazers (zonder fagotten), hoorns, trompetten, piano en slagwerk (tamtam, kleine trom, triangel, bekken, buisklokken, celesta en klokkenspel). Ook dit rondo is een prachtig voorbeeld van gevarieerde instrumentatie.

Deel II: Lied (een wat dromerige overpeinzing van Hány's liefde voor het dorpsmeisje Orzse) is een verschillend geïnstrumenteerde viervoudige herhaling van de door de solo-altviool gespeelde melodie. Opvallend is hier de rol van de cimbalom (een trapeziumvormig snaarinstrument, waarvan de metalen snaren met twee klepelvormige stokken worden geslagen, een instrument uit de Hongaarse zigeunerorkesten).

Ook aan het vierde deel 'Slag en nederlaag van Napoleon' die natuurlijk(!) door Hány wordt verslagen komt niet het gehele orkest te pas: trompetten, trombones, tuba, saxofoon, drie piccolofluiten en slagwerk.

Humoristisch werkt hier aan het slòt de treurmars met zijn glijdende trombone/tuba en het 'snikken' in de saxofoon.

Het soldatenfeest ontbreekt natuurlijk niet: deel V is een driedelige dans, A-B-A-vorm, waarin de geest van de 18e en 19e eeuwse dansmuziek wordt opgeroepen. De finale: intocht in het keizerlijk hof, is een soms wat tumultueus slot van deze suite, waarin twee melodieën eerst afzonderlijk en daarna tweemaal gelijktijdig gekombineerd voorkomen.

RU SEVENHUIJSEN

NJO NAAR ZWITSERLAND

Op 22 juli a.s. vertrekt het Nationaal Jeugd Orkest naar Lausanne in Zwitserland, waar het orkest gaat deelnemen aan het vierde Internationaal Festival voor Jeugdorkesten. Aan dit festival nemen tien jeugdorkesten en twee balletgroepen deel, afkomstig uit alle werelddelen. Leden van de ensembles kunnen deelnemen aan een te vormen Internationaal Orkest, een Balletorkest, kamerorkesten en kleinere groepen en natuurlijk laat ook ieder orkest zich in en buiten Lausanne horen. Ons orkest werkt bovendien mee aan het massa-orkest, dat op de 1e augustus, (onafhankelijkheidsdag van Zwitserland) op de kade aan het meer van Genève een concert geeft, en het begeleidt het ballet uit Boston in een première. Tenslotte doen twee van onze leden mee aan concoursen voor viool en hoorn en moet een elftal voetballende NJO-ers onze voetbaleer hooghouden. . .

Aangezien reis en verblijf geheel door de deelnemende groepen betaald moeten worden en deze maal niet op rijkssubsidie kon worden gerekend, moest zo'n 62.000 gulden op tafel komen. . .

De leden nemen hiervan nu ongeveer 1/3 voor hun rekening, 1/3 komt uit enkele garanties en bijdragen en 1/3 is haast bijeen uit de zg. kilometeractie: de af te leggen 2000 kilometers worden namelijk verkocht à f 10,- en aangezien er nog een paar honderd kilometer 'over' zijn en de behouden terugkeer op 6 augustus dus nog niet geheel gegarandeerd is, nodigen wij U graag uit in de pauze of na afloop een kilometerbewijs te kopen!

Overigens is ook elke andere bijdrage welkom in onze Instrumentenpot, waaruit aanschaffingen van nu veelal geleende of gehuurde en ook de vervanging van versleten instrumenten kunnen worden bekostigd. Desgewenst zullen wij U graag als vaste donateur van ons instrumentenfonds voor minimaal f 10,- per seizoen inschrijven; U ontvangt dan ook ons jaarverslag. Zie bijgesloten folder.

DE BEHEERSRAAD:

Oscar van Leer (Voorzitter)
Max Vredenburg (Oprichter NJO)
Fritz Kohly
Ru Sevenhuijsen
Heinz Friesen
Joan Eekman

De JM - zomermuziekweek wordt dit jaar

van 12 tot 19 augustus in Woudschoten (Zeist)

gehouden. Inlichtingen bij JM,

Roemer Visserstraat 42, Amsterdam,

tel.020 - 163701